

До разової спеціалізованої вченої ради
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

ВІДГУК

**на дисертацію Бученка Дмитра Анатолійовича «Доказування у
кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення», подану на
здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»
з галузі знань 08 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена сукупністю сучасних кримінально-правових, кримінальних процесуальних, криміналістичних і правозахисних викликів, що виникають у зв'язку з поширенням кримінальних правопорушень, пов'язаних із насильницьким зникненням особи. У сучасних умовах розвитку української державності та трансформації системи кримінальної юстиції особливого значення набуває завдання щодо забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на найвищі соціальні цінності. Актуалізувалися завдання щодо протидії злочинності в умовах збройної агресії проти України, тимчасової окупації частини територій держави, масових порушень прав людини, а також зростання кількості випадків незаконних затримань, викрадень і насильницького утримання осіб.

Важливим виміром актуальності дослідження є міжнародно-правовий контекст. Україна як держава – учасниця ключових міжнародних договорів у сфері захисту прав людини зобов'язана забезпечити ефективне розслідування фактів насильницьких зникнень, встановлення долі потерпілих та притягнення винних до відповідальності. Сучасна практика міжнародних судових

інституцій формує підвищені стандарти якості доказування, що вимагає від національної системи кримінальної юстиції перегляду підходів до організації доказової діяльності, особливо в умовах доказової невизначеності.

Ураховуючи, що в межах обраного здобувачем предмета дослідження залишалася низка невирішених проблем, безспірно, обрана Д. А. Бученком тема дисертації є актуальною.

Актуальність теми посилюється її відповідністю стратегічним напрямкам державної політики у сфері захисту прав людини, забезпечення національної безпеки та протидії злочинності. Дослідження узгоджується з основними програмними документами у сфері правової політики та розвитку сектору безпеки і оборони, а також із сучасними науково-дослідними пріоритетами у сфері кримінальної юстиції та судово-експертної діяльності, про що вказує і сам автор. Отже, необхідність формування сучасної концепції доказування у кримінальних провадженнях щодо насильницького зникнення, розроблення адаптивних алгоритмів встановлення обставин кримінального правопорушення та удосконалення криміналістичного забезпечення доказової діяльності в умовах воєнного стану об'єктивно зумовлює високу наукову і практичну значущість теми дисертаційного дослідження.

Наукова новизна отриманих теоретичних результатів дисертаційного дослідження Д. А. Бученка полягає у комплексному розв'язанні низки актуальних наукових завдань у сфері кримінального процесуального доказування у кримінальних провадженнях щодо насильницького зникнення особи. Представлені в роботі висновки та пропозиції є результатом системного аналізу норм чинного кримінального процесуального законодавства, сучасних наукових підходів та узагальнення правозастосовної практики, що зумовлює їх належний рівень теоретичної обґрунтованості та наукової новизни. У дисертації здійснено комплексне

дослідження як теоретичних засад, так і прикладних аспектів доказування у кримінальних провадженнях цієї категорії.

До положень, отриманих уперше, належить систематизація доктринальних підходів до розуміння доказування у кримінальних провадженнях щодо насильницького зникнення з урахуванням трансформації суспільних відносин в умовах воєнного стану та необхідності забезпечення верховенства права і належного захисту прав людини. Уперше обґрунтовано подвійний предметно-функціональний характер доказування у таких провадженнях, який поєднує встановлення обставин, передбачених ст. 91 КПК України, із додатковим ідентифікаційно-відмежувальним компонентом, спрямованим на відмежування насильницького зникнення від суміжних складів кримінальних правопорушень та встановлення специфічних ознак приховування інформації про долю або місцеперебування особи. Науково доведено, що в умовах воєнного стану об'єктивні обмеження доступу до доказів не можуть підміняти необхідність досягнення меж доказування, у зв'язку з чим запропоновано процесуальну стратегію оптимізації системи доказів на основі формування причинно-наслідкового доказового ланцюга, особливо за умов домінування непрямих доказів. Також уперше сформовано концептуальні підходи до структури початкового етапу кримінального провадження щодо насильницького зникнення з урахуванням специфіки воєнного стану та типових слідчих ситуацій.

У дисертації удосконалено теоретичне розуміння доказування у кримінальних провадженнях щодо насильницького зникнення як форми пізнавальної діяльності, результатом якої є формування доказової моделі події кримінального правопорушення. Подальшого розвитку набув підхід до визначення меж доказування, який обґрунтовує їх якісний, а не кількісний характер, а також розуміння доказів як єдності фактичних даних та їх процесуальних джерел. Удосконалено співвідношення категорій «достатні

дані» та «достатні докази» залежно від стадії кримінального провадження та виду процесуального рішення, що дозволяє мінімізувати ризики підміни доказування інформаційною достатністю. Розвинуто підходи до визначення ролі процесуальних джерел доказів з урахуванням домінування непрямих доказів, цифрових слідів та експертного підтвердження проміжних фактів. Удосконалено наукові підходи до розуміння слідчих (розшукових) дій як комплексного інструменту кримінального процесуального доказування, а також до реалізації доказового потенціалу судово-експертного забезпечення.

Подальшого розвитку дістали положення щодо причин та умов поширення злочинів цієї категорії в умовах збройної агресії, концепція надійності доказування через стандарт обґрунтованості процесуальних рішень, а також підхід до оцінки непрямих доказів як системного доказового ланцюга. Розвинуто уявлення про елементний склад процесу доказування, типовий план початкового етапу кримінального провадження та систему інформаційних елементів, що підлягають встановленню під час реєстрації відомостей у ЄРДР. Подальшого розвитку набули тактичні рекомендації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, напрями роботи слідчого з доказовою інформацією, багаторівневий алгоритм встановлення обставин, що підлягають доказуванню, а також криміналістична характеристика способу вчинення насильницького зникнення як послідовності закономірних фаз злочинної діяльності. Розвинено процесуальні підходи до вдосконалення правового регулювання процедури спеціального досудового розслідування та застосування механізмів *in absentia* в умовах воєнного стану.

Сукупність зазначених та інших положень, сформульованих у дисертації, свідчить про належний рівень наукової новизни дослідження, його теоретичну значущість та прикладну орієнтованість для вдосконалення практики кримінального процесуального доказування у кримінальних провадженнях щодо насильницького зникнення особи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечено системним застосуванням сучасної методології юридичного наукового пізнання, комплексним аналізом норм кримінального процесуального законодавства України, міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини, практики Європейського суду з прав людини, а також результатів узагальнення правозастосовної діяльності органів досудового розслідування та судової практики. Такий підхід дозволив дослідити проблематику доказування у кримінальних провадженнях щодо насильницького зникнення з урахуванням як національного, так і міжнародного правового контексту.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів підтверджується широким використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження, зокрема діалектичного, системно-структурного, формально-юридичного, порівняльно-правового, логіко-семантичного та методу правового моделювання. Застосування зазначених методів забезпечило можливість всебічного дослідження як теоретичних засад доказування, так і прикладних аспектів його реалізації у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії, а також сприяло формуванню науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення доказової діяльності в кримінальному процесі.

Високий рівень обґрунтованості наукових положень зумовлений також опрацюванням значного масиву наукових джерел, що охоплюють праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінального процесу, криміналістики, міжнародного права прав людини та доказового права. Важливо, що автор не обмежився узагальненням наявних наукових позицій, а здійснив їх критичне переосмислення, що дало змогу сформулювати власні концептуальні підходи до розуміння доказування як процесу формування доказової моделі події кримінального правопорушення, визначення меж

доказування та ролі спеціальних знань у криміналістичному забезпеченні доказової діяльності.

Достовірність отриманих результатів підтверджується використанням матеріалів кримінальних проваджень, аналізом правозастосовної практики та узагальненням типових проблем, які виникають під час доказування у кримінальних провадженнях щодо насильницького зникнення. Водночас специфіка досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, складність отримання доказової інформації, а також обмежена кількість обвинувальних вироків у таких провадженнях об'єктивно зумовили доцільність акценту на якісному аналізі доказової діяльності, що відповідає сучасним тенденціям розвитку доказового права та методології дослідження складних кримінально-процесуальних явищ.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації рекомендацій підтверджується їх прикладною спрямованістю, відповідністю положенням чинного законодавства та орієнтацією на реальні потреби правозастосовної практики. Запропоновані автором алгоритмічні підходи до встановлення обставин, що підлягають доказуванню, характеризуються внутрішньою логічною узгодженістю, послідовністю та придатністю до використання у практичній діяльності органів досудового розслідування.

Отже, сукупність використаних методів дослідження, нормативної, наукової та емпіричної бази, а також логічна завершеність отриманих результатів свідчать про належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення дає підстави констатувати, що робота є логічно побудованим, структурно цілісним і науково завершеним дослідженням. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел до кожного розділу та

додатків, що відповідає встановленим вимогам до дисертаційних досліджень такого рівня.

У **вступі** автором належним чином обґрунтовано актуальність теми дослідження, що зумовлена зростанням кількості випадків насильницького зникнення в умовах збройної агресії проти України, складністю їх доказування, домінуванням непрямих доказів та необхідністю широкого використання спеціальних знань. Чітко визначено мету дослідження, яка конкретизована у взаємопов'язаній системі наукових завдань. Послідовно розкрито наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення для розвитку кримінального процесу, криміналістики та вдосконалення правозастосовної практики. Також наведено інформацію про апробацію результатів дослідження, наукові публікації автора та впровадження результатів у наукову й освітню діяльність.

У **розділі 1 «Теоретичні засади доказування у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення»** сформовано концептуально-методологічну основу дослідження, у межах якої поєднано загальнотеоретичні підходи до доказування із кримінально-процесуальною та криміналістичною специфікою відповідної категорії кримінальних проваджень.

У **підрозділі 1.1** досліджено стан наукової розробленості проблематики доказування у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення шляхом узагальнення та критичного аналізу наукових джерел і положень кримінального процесуального законодавства. Автор обґрунтовано систематизує наукові дослідження у дві групи – загальнотеоретичні та прикладні, а також виокремлює етапи розвитку наукової думки від періоду дії КПК УРСР 1960 року до сучасного етапу розвитку доказового права на базі чинного КПК України, міжнародно-правових актів та практики Європейського суду з прав людини.

У підрозділі 1.2 сформульовано ключові теоретичні положення щодо меж доказування та природи доказів у провадженнях про насильницьке зникнення. Обґрунтовано подвійний характер доказування як пізнавально-практичної діяльності та діяльності з обґрунтування правової позиції перед судом або слідчим суддею. Значну увагу приділено якісному підходу до визначення меж доказування, а також характеристиці доказів як єдності фактичних даних та їх процесуальних джерел.

У розділі 2 «Процесуальні особливості доказування у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення» автор переходить до аналізу прикладних механізмів організації доказування з урахуванням воєнних умов, дефіциту прямих доказів та необхідності оперативного реагування органів досудового розслідування.

У підрозділі 2.1 досліджено особливості початку досудового розслідування у таких кримінальних провадженнях. Обґрунтовано необхідність формування адаптованих до воєнних умов методичних рекомендацій, запропоновано типовий план початкового етапу розслідування, типізовано інформаційні елементи, що підлягають встановленню на початковому етапі, а також розроблено трирівневий алгоритм встановлення обставин, що підлягають доказуванню.

У підрозділі 2.2 розкрито предмет доказування у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення через призму застосування положень ст. 146-1 КК України та аналізу дискусійних аспектів кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень. Обґрунтовано значення способу вчинення кримінального правопорушення як системи послідовних фаз, що має безпосередній вплив на планування доказової діяльності.

У підрозділі 2.3 досліджено особливості розслідування насильницького зникнення за процедурою *in absentia*, проаналізовано зміни до глави 24-1 КПК України, визначено проблемні питання правового регулювання та ризику

правової невизначеності, зокрема щодо визначення уповноваженого органу у випадках передачі підозрюваних для обміну.

У розділі 3 «Засоби збирання доказів у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення» увагу зосереджено на практичному інструментарії отримання доказової інформації та вимогах до її процесуального закріплення.

У підрозділі 3.1 поглиблено розуміння слідчих (розшукових) дій як засобів кримінального процесуального доказування, уточнено їх визначення, ознаки та запропоновано класифікацію за критеріями, значущими для правозастосовної практики.

У підрозділі 3.2 комплексно досліджено негласні слідчі (розшукові) дії як інструмент отримання доказової інформації в умовах приховування події та обмеженості прямих доказів. Детально проаналізовано вимоги до процесуального оформлення результатів НС(Р)Д, ризики їх недопустимості, а також виявлено окремі прогалини правового регулювання.

У висновках дисертації узагальнено результати проведеного дослідження, підтверджено ефективність запропонованої моделі доказування, яка базується на якісному підході до меж доказування, системному аналізі доказів, зокрема непрямих, та алгоритмізації встановлення обставин, що підлягають доказуванню. Наголошено на залежності надійності доказування від стандарту обґрунтованості процесуальних рішень та відтворюваності логіки доказової моделі.

З урахуванням викладеного можна дійти висновку, що поставлені у дисертації мета та завдання реалізовано у повному обсязі, а отримані результати послідовно викладені, належно аргументовані та логічно узагальнені у висновках, що свідчить про завершений характер дисертаційного дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях здобувача є достатньою та відповідає вимогам до апробації результатів дисертаційних досліджень. Основні результати дослідження належним чином відображені у публікаціях у фахових наукових виданнях України, зміст і науковий рівень яких відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. Зокрема, результати дослідження оприлюднено у 3-х наукових статтях, опублікованих у виданнях, визнаних МОН України фаховими з юридичних наук; 1-ій статті, опублікованій у науковому виданні, що індексується у наукометричній базі Scopus, а також у 3-х тезах доповідей, представлених на міжнародних науково-практичних конференціях та Всеукраїнському форумі судових експертів. Це свідчить про належний рівень апробації отриманих наукових результатів, їх наукову верифікацію та відповідність сучасним тенденціям розвитку юридичної науки.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій у правозастосовній діяльності органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, органів прокуратури та експертних установ під час організації та здійснення доказування у кримінальних провадженнях. Їх практичне застосування сприятиме підвищенню ефективності встановлення обставин, що підлягають доказуванню, оптимізації доказової діяльності, удосконаленню процесу формування доказової бази та прийняттю обґрунтованих процесуальних рішень.

Запропоновані в дисертації алгоритмічні підходи до встановлення обставин, що підлягають доказуванню, можуть використовуватися під час планування досудового розслідування, визначення напрямів слідчого пізнання, формування доказової моделі події кримінального правопорушення, а також під час організації взаємодії між слідчими, оперативними підрозділами та експертними установами. Самостійне практичне значення

мають положення щодо використання спеціальних знань як системоутворюючого елемента криміналістичного забезпечення доказування, що дозволяє підвищити якість отримання, фіксації та оцінювання доказової інформації.

Результати дослідження можуть бути використані у нормотворчій діяльності під час удосконалення положень кримінального процесуального законодавства у частині регламентації доказування та використання спеціальних знань, а також при розробленні відомчих нормативно-правових актів, що визначають організаційні та методичні засади доказової діяльності у кримінальному провадженні.

Крім того, основні положення, висновки та пропозиції дисертації впроваджені в освітній процес і науково-дослідну діяльність закладів вищої освіти та наукових установ. Отримані результати можуть використовуватися під час викладання низки навчальних дисциплін кримінально-правового циклу. Вони також можуть бути використані при підготовці навчально-методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників і практичних рекомендацій.

За результатами аналізу дисертаційної роботи порушень вимог академічної доброчесності не встановлено. Під час використання в роботі наукових результатів, ідей, положень і матеріалів інших авторів здобувачем здійснено належні посилання на відповідні наукові джерела. Реального або потенційного конфлікту інтересів у офіційного опонента щодо здобувача, його наукового керівника та інших членів разової спеціалізованої вченої ради не встановлено.

З урахуванням викладеного дисертаційна праця може бути позитивно оцінена, а результати проведеного дослідження свідчать про самостійний характер її виконання, належний теоретико-методологічний рівень, а також наявність наукової новизни та практичної значущості отриманих результатів.

Схвально оцінюючи наукові пошуки Д. А. Бученка, відображені у дисертації, необхідно звернути увагу на наявність окремих положень, які можуть стати підставою для дискусії під час публічного захисту дисертації, серед яких:

1. Досліджуючи проблематику алгоритмізації встановлення обставин, що підлягають доказуванню, а також формування доказової моделі кримінального правопорушення, автор ґрунтовно аналізує національне законодавство, практику його застосування й окремі міжнародні стандарти доказування. Разом із тим у тексті дисертації недостатньо конкретизовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині нормативного закріплення алгоритмічних підходів до доказування. Враховуючи це, під час публічного захисту доцільно було б уточнити, які саме законодавчі положення потребують змін, чи йдеться про розширення змісту предмета доказування, унормування використання алгоритмів доказування або закріплення стандартів оцінки доказової достатності.

2. Дискусійним можна вважати окремі узагальнення щодо проблем доказування в умовах воєнного стану. Автор справедливо зазначає про ускладнення доказової діяльності, однак доцільним було б більш предметно проаналізувати практику визнання доказів недопустимими у таких кримінальних провадженнях, а також визначити типові процесуальні помилки, які призводять до унеможливлення визнання доказів належними і допустимими. Такий аналіз дозволив би ще більше посилити практичну значущість дослідження.

3. Окремим дискусійним аспектом є емпірична складова дослідження. Автор широко використовує матеріали судової практики, нормативні джерела та наукові підходи, що безумовно позитивно характеризує дослідження. Разом із тим, робота могла б виграти від ширшого використання узагальненої статистичної інформації правоохоронних органів щодо розслідування

кримінальних правопорушень відповідної категорії, а також результатів анкетування слідчих, прокурорів або судових експертів. Такі дані дозволили б не лише підтвердити актуальність досліджуваної проблематики, а й кількісно обґрунтувати ефективність запропонованих автором алгоритмічних підходів до доказування.

4. У роботі автор звертає увагу на протидію доказуванню з боку сторони захисту, однак наведені положення мають переважно узагальнений характер. З огляду на практичну значущість цієї проблематики доцільним було б більш детально проаналізувати типові стратегії сторони захисту у кримінальних провадженнях цієї категорії, зокрема щодо оскарження допустимості доказів, результатів експертних досліджень або процесуальних дій, а також визначити найбільш ефективні способи процесуального реагування на такі дії.

Наведені зауваження носять дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, яка постає як актуальне, змістовне та логічно завершене наукове дослідження, спрямоване на розв'язання конкретної наукової проблеми.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація Д. А. Бученка «Доказування у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення» є самостійною кваліфікаційною науковою працею, що виконана здобувачем особисто, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених ним досліджень, що мають важливе значення для розвитку науки. Вона відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства

освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор – Бученко Дмитро Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

**Перший проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ**

доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО